

Біографічні публікації «Киевских епархиальных ведомостей» як джерело вивчення впливу православного духовенства на національно-духовне життя народу

Досліджуються біографічні публікації про діяльність православного духовенства Уманського повіту Київської губернії, яке своєю працею долучало паству до високих духовних засад. Визначається мотивація публікацій, характерні їх риси та значення.

Упродовж тривалого часу імперська ідеологія була спрямована на вилучення із свідомості людини національної та історичної самоідентифікації та деперсоналізацію історії. Тому розвиток біографічних досліджень в Україні, як абсолютно справедливо відзначають сучасні науковці [1,3] та відродження персонального ряду українських діячів є пріоритетом української науки в складному процесі розбудови держави. Адже біографія є частиною історії, яка пов'язана з життям та діяльністю людини, висвітленням її життєвого шляху, причинно-наслідкових зв'язків і встановленням внутрішнього й зовнішнього змісту її життя, а тим самим — її ролі в історико-культурному процесі.

Невід'ємною частиною історії України є історія Церкви в Україні. Саме ця галузь історичних знань дотепер продовжує залишатись однією з найпроблемніших ділянок та найактуальніших проблем наукового пошуку. Адже до відновлення державної незалежності України ця тема перебувала під «табу» радянської політичної системи. Як напрямок наукових досліджень, вона значно відстала і тому потребує значних дослідницьких зусиль. З-поміж інших аспектів історії Православної Церкви в Україні уваги вимагає історична біографістика православної церковної ієрархії. Як форма наукового дослідження вона з'явилась на початку XIX ст., але упродовж тривалого часу складалися біографії і досліджувалась діяльність православних ієрархів, котрі своєю діяльністю безпосередньо впливали на перебіг подій в Україні. Але за біографіями вищої церковної ієрархії (київських митрополитів, архімандритів Києво-Печерської лаври тощо) були затінені значно коротші життєписи парафіяльного духовенства, котре своєю подвижницькою працею долучало православну паству до високих загальнолюдських моральних цінностей та ідеалів. Широка біографічна інформація про українське православне духовенство

представлена на сторінках церковних періодичних видань, що почали виходити з 60-х років XIX ст. Але якщо біографічні публікації про вище православне духовенство останніми роками починають ставати предметом наукового аналізу [2], то біографії парафіяльного кліру ще очікують на свого дослідника.

Метою даної наукової розвідки є аналіз біографічних публікацій «Киевских епархиальных ведомостей», в яких поряд з основними віхами життя і діяльності парафіяльних священиків відзначалися їх наполегливість у відстоюванні православ'я, чесноти духовних пастирів, їх самовіддане служіння високим ідеалам, що мало вплив на національно-духовне життя народу. Адже публікація біографій кращих представників церковного кліру підпорядковувалась меті пропаганди взірцевої діяльності духовенства, що справляло неабиякий вплив на національно-духовне життя народу, збереження ним національної ідентичності в умовах русифікаторської політики царського уряду на українських теренах.

Часопис «Киевские епархиальные ведомости» виходив у 1861-1918 роках спочатку 24, а потім 52-ма номерами щороку і на його сторінках поміщено чимало біографій православного парафіяльного кліру. В загальному його роль в історії національно-духовного життя України досліджував В.А. Денисенко [3]. Однак, виявивши загальні тенденції місця і ролі цього епархіального церковного видання, історик не ставив завданням дослідження означеної нами проблеми. Тим більше, що в однаковій мірі дослідником аналізувались усі типи публікацій цього часопису. З цих причин він не вдавався до дрібної деталізації, тим більше до виокремлення регіональних аспектів.

Нами ж із загального масиву біографічних публікацій в «Киевских епархиальных ведомостях» виділені біографії православного духовенства Уманського повіту. Адже з 12-ти повітів Київської губернії, саме на його території було найбільше православних храмів – 147! (Для порівняння: в Київському повіті – 138; в Липовецькому – 116; в Канівському і Бердичівському – по 114, а в інших ще менше). І серед парафіяльного кліру служило чимало маститих ієреїв, які мали вищу богословську освіту, тривалий священицький стаж, їх діяльність була відзначена усіма доступними парафіяльному духовенству нагородами і які складали духовну еліту тогочасного суспільства. Сумлінне виконання ними священицьких обов'язків знаходило схвалення епархіального керівництва Православної Церкви в Україні. Публікації з їх біографіями з'являлися на сторінках епархіального часопису з метою пропаганди їхньої праці на ниві морально-духовного вдосконалення суспільства. Бо саме це українське, в першу чергу, сільське православне духовенство було моральним провідником нації.

З біографічних за характером публікацій епархіального часопису нами вибрані матеріали про вшанування ієреїв з нагоди їх 50-літнього священнослужіння. З Уманського повіту це були: Стефан Шулькевич з Буків, Василь Григорович з Верхнячки, Максим Ганкевич з Громів, Олексій Сливницький з Підвисокого, Андрій Вишневський з Полковничої, Антоній Меншиць з Хижні, Ілля Чеважевський з Цеберманівки, Порфирій Молчановський з Полянецького, Яків Сташевський з Уманського Собору. А про Прокопія Павловича із с. Нестерівки епархіальний часопис двічі поміщав біографічні нариси: з нагоди 35-річчя та

50-річчя служіння у священницькому сані. І це не випадково, так як він більше як півстоліття прослужив на одній парафії. В інформаціях про урочистості з нагоди вшанування цих ієреїв наводились біографії священнослужителів, відзначався їх професіоналізм, моральні чесноти, взірцева поведінка та прагнення до формування глибокоморальної суспільної свідомості.

Житейські долі у кожного з названих ієреїв складались по-різному. Та схожим у їх біографіях є те, що вони були вихідцями із священницьких родин, з дитинства виховувались у благочесті і готувались до самовідданого служіння вірі Христовій. Усі вони мали богословську освіту, так як закінчували Київську духовну семінарію, поверталися на Уманщину і, як правило, їх служба проходила в одному храмі. Їх рівень освіченості був доволі високим. Наприклад, у біографічному нарисі про протоірея Уманського Собору Якова Шашевського відмічалось, що хоч він належав до старої богословської школи, яку звинувачують в багатьох недоліках, та все ж він мав чудову богословську ерудицію. Він досконала володів класичними мовами, вільно говорив і писав німецькою та французькою [4,266].

Найавторитетніші ієреї Уманського повіту упродовж тривалого часу служили в одних і тих самих парафіях. Так, Ілля Чеважевський по закінченні в 1855 році Київської духовної семінарії отримав призначення на учительське місце в Черкаське духовне училище, але від учительства відмовився і став парафіяльним священником в с. Цеберманівці. На одному місці, в порівняно не багатій парафії, він прослужив 50 років [5,335]. П'ятдесят років служив у церкві с. Верхнячки Василій Григорович [6,841]. Сорок шість років православному парафію містечка Буків очолював о. Стефан Шулькевич, який у 75-річному віці теж відмітив п'ятдесят років свого священнослужіння [7,761]. Протоірей із с. Нестерівки Прокопій Павлович з часу рукопокладення теж п'ятдесят років прослужив в одному храмі. В інформації про відзначення його пастирського ювілею відзначалось, що деякі вікарії Київської єпархії, які особисто знали гідність і позитивні якості о. Прокопія і за відсутністю митрополитів тимчасово керували єпархією, пропонували йому почесні місця настоятеля при повітових соборах, але він від них відмовлявся [8,634].

Упродовж такого тривалого терміну служіння на одному місці ієреї будували і облаштовували парафіяльні храми, утримували їх у пристойному стані, що робило їх привабливими для мирян. Про новий благолепний храм, споруджений протоіреєм Олексієм Сливницьким в селі Підвисокому, згадується в інформації про відзначення його пастирського ювілею [9,326]. А праця і турбота о. Стефана Шулькевича по парафії і церкві містечка Буків означена так: значне розширення і благоустрій парафіяльного храму, відкриття церковнопарафіяльної школи, організація церковного хору тощо [7,761]. Окрім священницьких обов'язків та турбот щодо будівництва та благоустрою парафіяльних храмів та шкіл, ієреї виконували і адміністративно-судові функції їх. Наприклад, за своє п'ятидесятилітнє священнослужіння Ілля Чеважевський з Цеберманівки почергово обіймав ще й такі посади: депутата, слідчого, помічника благочинного, спостерігача за церковнопарафіяльними школами, члена Правління Уманського духовного училища і упродовж 30 років (!) - благочинного спочатку 1 округу,

а після реорганізації округів — 4-го благочинницького округу Уманського повіту [5,335]. А згадуваний вже протоірей Прокопій Павлович за своє 50-річне священнослужіння був помічником благочинного, членом благочинницької ради, головою Будівельної комісії в період спорудження корпусу Уманського духовного училища, тривалий час — благочинним. Духовенство повіту, віддаючи належне здібностям, розуму та досвідченості о. Павловича і його здатності орієнтуватися у різного роду справах, рік за роком обирало його депутатом на окружні училищні та єпархіальні з'їзди [8,634].

П'ятидесятилітнє священство ієреїв, сумлінне виконання ними адміністративно-церковних та інших обов'язків знаходило схвалення єпархіального начальства та вищого управління Православною Церквою в Україні. Вони отримували усі доступні для сільського духовенства нагороди, а це були: благословіння Архієрея та благословіння від Св. Синоду, набедренник, скуфія, наперсний хрест, протоірейський сан, а за виконання обов'язків благочинного — ордени.

Пастирські ювілеї були подією не тільки сім'ї, близьких священника та його парафіян. Вони влаштувались з дозволу єпархіального начальства і до їх проведення залучалось чимало духовенства. Як правило проводились урочисті богослужіння, у яких брали участь шанувальники та послідовники ювіляра. Так, у богослужінні з нагоди 50-річчя священнослужіння протоірея Іллі Чеважевського брали участь тамтешній благочинний Демидовський, шість священників та два диякони з храмів округу [5,337]. Божественну Літургію на вшанування Стефана Шулкевича правив ювіляр у сослужінні шести ієреїв та диякона [7,762]. У с. Нестерівці пастирський ювілей Прокопія Павловича зібрав ще більше духовенства. Літургію виконувало одинадцять священників і ювіляр, а по її закінченні службу правив місцевий благочинний у сослужінні 25-ти ієреїв [8,629]. У таких урочистостях брали участь члени сімей ювілярів, теж люди духовного стану, а часто і священнослужителі. Наприклад, на 50-річчі священнослужіння протоірея с. Хижні Антонія Менциця службу правили молодший брат та син, теж священники, а в церковному хорі співали три доньки [10,1376]. В урочистих вшануваннях пастирської праці ієреїв брали участь делегації з інших храмів та хори. В інформації про відзначення 35-річного священнослужіння Прокопія Павловича вказувалась, що в обходженні навколо церкви взяли участь 30 священників, а з сусідніх парафій м. Соколівки та с. Красноставки прибули два хори. Соколівським церковним хором керував досвідчений учитель, а красноставським — хороший знавець церковного співу о. Дем'ян Дробницький. Така значна кількість духовенства, одягненого у світлі ризи, приголомшувала парафіян, а громоспів трьох з'єднаних хорів (соколівський, красноставський і місцевий нестерівський — авт. Т.К.) перекатом розносився по всьому селу [11,305]. Подібні події не могли лишити нікого байдужим, вони зумовлювали емоційне піднесення, сприяли духовному очищенню, укріпляли у вірі християнські душі. Вони були привабливими для православного українського люду, вносили святковість у щоденну буденність та мали національно-духовне значення.

В біографічних публікаціях про діяльність маститих ієреїв характеризувалась пастирська праця парафіяльного духовенства. Це була

своєрідна пропаганда кращих зразків ставлення священників до своїх пастирських обов'язків, їх подвижництва при впровадженні в церковну практику деяких національних традицій тощо. Широко висвітлювалися і риси характеру та професійні якості, завдячуючи яким ієреї по п'ятдесят років трудилися над вихованням у людей високих духовних цінностей. У протоірея Прокопія Павловича відмічались такі якості як прямота при постійній делікатності, привітність, ввічливість, гостинність, готовність усім допомогти, бажання поділитися багатим довгорічним священницьким досвідом. Глибока релігійно-церковна налаштованість, пильна увага до всіх явищ релігійного життя парафіян сприяли перетворенню його парафії в одну з кращих у повіті. Вплив особистості о. Прокопія, його харизма були відчутні і за межами його парафії. Невірячий, маловірячий і морально опущений невпізнанно змінюються в присутності цього сильного вірою і благочестивим життям служителя, вони зміцнюються від доброго слова готового усіх підтримати о. Прокопія [8,631]. А особливіми якостями о. Стефана Шулькевича відзначено наступні: благоговійне здійснення богослужіння, старанне учительство по церкві і в школі, велика працездатність, смирення і самий скромний, не вимогливий спосіб життя [7,762]. Це були ті моральні мірила, наявність яких перетворювала очільника церковної парафії в духовного лідера своєї пастви.

Саме взірцева пастирська праця називалась підґрунтям довголіття священника с. Громів Максима Ганкевича, який при бадьорості духу і тіла у 75-річному віці відзначав 50-ліття священства і подружнього життя. В публікації єпархіального часопису з цієї нагоди відмічалось, що якщо просто складний земний шлях кожної людини, то пастиря Церкви шлях є найважчий. Адже його поклонання і обов'язок пов'язані з великою відповідальністю і супроводжуються важкою працею. Пастир Церкви кожену годину дня і ночі має бути готовим надати духовну допомогу кожному, хто її потребує. За словом Апостола, він має бути «всім вся»: для сиріт — батьком; для хворих — заспокоювачем; законопослушним людям — добрим супутником; грішникам — строгим суддею і разом з тим — милосердним самарянином; він має за прикладом Христа Спасителя покласти душу свою за своїх вірян; новохрещеним він відкриває скарб Божественної благодаті, поєднуючи їх з Хрестом і Церквою; потому надає їм святійше таїнство Причастя, благословляє їх шлюбний союз і початок нової сім'ї і як незмінний супутник їх духовного життя, супроводжує їх на місце вічного упокоєння [12,788]. Таким і був громівський священник о. Максим, який слугував прикладом доброго і змістовного життя як для сослуживців, так і для духовних чад своїх.

Такого змісту характеристики священнослужителів публікувалися на шпальтах «Київських єпархіальних ведомостей» не випадково. В інформаціях про ювілеї їх священнослужіння розкривались основні етапи їх життєвого шляху, увиразнювалась їхня роль у будівництві храмів та удосконаленні парафіяльного життя, а в зв'язку з цим називалися їх відзнаки та нагороди, підкреслювались моральні чесноти особистісного плану та пастирська місія в духовному удосконаленні суспільства. В цілому, необхідно відмітити, що подібні біографічні публікації мали неабияке національно-духовне значення. Наведені в них

відомості про відстоювання ієреями позицій Православної Церкви, посилення впливу духовенства на суспільне життя справляли благодатний вплив на суспільну свідомість, виховували у людей високі духовні цінності. Вони слугували зразками і дороговказами до самоудосконалення православного населення українських земель.

Джерела та література

1. *Чишко В.С.* Біографістика як область історичної науки: історіографія та методологія. Автореф. ...докт. і. н. — К., 1997. — 48 с.
2. *Ластовський В.В.* Історія православної церкви в Україні наприкінці XVII — у XVIII ст.: історичні аспекти. — К., 2006. — 278 с.
3. *Денисенко В.А.* Часопис «Киевские епархиальные ведомости» в історії національно-духовного життя України (1861-1918 рр.). Автор. канд. іст. наук. — К., 2004. — 22 с.
4. *50-й юбилей служения в священном сане // Киевские епархиальные ведомости* (далі — КЕВ). — 1878. - № 9. — С. 263-266.
5. *50-летний юбилей протоиерея с. Цебермановки, Уманского уезда, Ильи Чеважевского (1857-1907 г.) // КЕВ.* — 1907. - № 14. — С. 334-337.
6. *50-летний юбилей Духовника 4 округа Уманского уезда, заштатного священника села Верхнячки, о. Василия Григоровича // КЕВ.* — 1898. - № 19. — С. 841-842.
7. *50-летний юбилей пастырского служения священника м. Буков Уманского уезда о. Стефана Шулькевича // КЕВ.* — 1904. - № 31. — С. 760-763.
8. *50-летний юбилей // КЕВ.* — 1904. - № 26. — С. 629-634.
9. *50-ти летний юбилей священства протоиерея А.И. Сливницкого // КЕВ.* — 1886. - № 7. — С. 323-326.
10. *50-летний юбилей протоиерея А. Менчица // КЕВ.* — 1908. - № 51-52. — С. 1 371-1 377.
11. *35-летний юбилей священника-благочинного о. Прокопия Павловича и поднесение ему погведомым духовенством наперсного креста // КЕВ.* — 1892. - № 19. — С. 294-306.
12. *50-летний юбилей священства о. Максима Ганкевича, священника с. Громов, Уманского уезда // КЕВ.* — 1897. - № 17. — С. 784-789.

Кузнец Т.В. Биографические публикации «Киевских епархиальных ведомостей» как источник изучения влияния православного духовенства на национально-духовную жизнь народа

Исследуются биографические публикации о деятельности православного духовенства Уманского повета Киевской губернии, которое своим трудом приобщало паству до высоких духовных основ. Определяется мотивация публикаций, характерные их черты и значение.

Kuznets T. V. Biographical publications of «Kiev Eparchy Bulletin» as the source of study of the Orthodox clergy influence upon the national spiritual life of the people

Research of the biographical publications on the activities carried on by the Orthodox clergy of Umanj district of Kiev governance, which through its labour subjoined the congregation to high spiritual fundamentals. Definition of the motivation of these publications, and their characteristic features and significance.